

ROMA İMPARATORLUK TARİHİ

Asis. Ömer ÇAPAR

Eskiçağ Tarihi araştırmaları arasında Eski-Batı (Roma-Hellen) tarihine ilişkin çalışmaların yurdumuzda ilerlediğini söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Bu saha şimdiye değin gereğince değerlendirilmemiş ve ihmale uğramıştır. Özellikle öğretim kitabı niteliğine sahip, üniversitelerimizin tarih eğitimi gören şubelerinde okutabilececek söz konusu saha ile ilgili eserler bir elin parmaklarını geçmez. Ancak bu kısır alanda son senelerde yeni yeni ışıklar parıldamaktadır. Örneğin, yaptığı titiz çalışmalarla ve verdiği değerli eserlerle kendine haklı bir övgü kazandıracak olan İstanbul Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi öğretim üyesi ve kıymetli filolog Prof. Dr. Oktay Akşit'in uğraşları bu türden çalışmalara yöneliktir. Gerçekten, daha önceleri Vergilius'un "Aeneas" adlı eserinin 1, 2, 3 ncü kitaplarını Lâtince aslından Türkçeye kazandırmış ve Lykia Tarihi isimli 2 ciltlik eseri ile sahasındaki hünerini kanıtlamış olan yazar, 1970 yılında yayımladığı Roma İmparatorluk Tarihinin M.S. 193-395 seneleri arasını içine alan 2 ncü cildi yanında, şimdi ortaya koyduğu aynı adlı eserin M.Ö. 27 - M.S. 192 seneleri arasındaki devreye ilişkin 1 ncü cildi ile, Türkçede eksikliği şiddetle duyulan düzenli ve anlaşılır bir Roma İmparatorluk Tarihi vermiş bulunuyor.

İçinde bulunduğumuz 20 ncü yüzyıl, Türkiye için, Batı Avrupa uygarlığının temel unsurlarını ve değerlerini tanıma, araştırma ve buradan bünyemiz için gerekli olanları alarak kendi öz değerlerimizle bir özümlemeye gitmek girişimleriyle dolu bir devre olarak özellikle karakteristiktir. Fakat Avrupa uygarlığını şimdiki görünümüyle algılamak sorunun önemini fark edememek veyahut umursamamak demektir. Bu bakımdan bu uygarlık ve kültür çevresinin ana direklerinden biri olan eski Roma dünyasını -diğeri eski Hellen dünyasıdır.- tüm boyutları ile bilmedikçe modern Avrupa uygarlığının öz

varlığını değerlendirmenin de bir anlamı olmayacaktır. Bundan dolayı, bu tanımak girişiminin en kestirme ve en emin yolu, adı geçen antik uygarlıklardan bize kadar gelebilen çeşitli alanlardaki maddi ve manevi eserlerin Türkçe olarak okuyucuya, öğrenciye ve ilim çevrelerimize kazandırılması ve tanıtılması, ayrıca yeni telif eserlerin kaleme alınması olacaktır. Ne var ki, bu işler söylenildiği kadar yapılması kolay işler değildir. Eskiçağ Tarihi araştırmalarının belki en zor tarafı Grekçe ve Lâtince dil bilgisine hâkim olmak zorunluluğudur. Çünkü bu dilleri öğrenmek insanın senelerini alır. İşte Hellen ve Roma tarihi yazmak bu yüzden bir beceridir. Böylece yazarın bu sahifelerde tanıtmasını vereceğimiz eserin ve yaptığı hizmetin değeri de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Eser, genel çizgileriyle önsöz, birinci ve ikinci elden kaynakların genel dökümünü yapan bir bibliyografya (s. 11-26) ile metin olarak 5 bölümden (s. 27-259), her bölüm de kendi içinde, imparatorların saltanat sürelerini kapsayacak şekilde kronolojik bir sıra içinde ikinci dereceden kısımlardan oluşmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda imparatorların tahta çıkış ve tahttan düşüş tarihlerini içeren bir kronoloji cetveli (s. 261-262), indeks (s. 263-269) ve bir de harita yer almaktadır.

Kitabının önsözünde yazar, Roma devletinin bir cihan devleti (İmperium Romanum) olduğu, Akdeniz havzasını siyasal egemenliği altına alarak sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda köklü değişiklikler ve yenilikler meydana getirdiği İmparatorluk çağının önemine değindikten sonra haklı olarak böyle bir eserin Türkçede ilk kez olarak yayımlandığını ve özellikle öğrenciler ile Türk okuruna yönelik olduğunu ifade etmektedir.

İnci bölüm İulius-Claudius hanedanına ayrılmıştır (s. 27-120) ve Octavianus, Tiberius, Gaius, Claudius, Nero'nun saltanatlarını ele almaktadır. Octavianus (M.Ö. 27 - M.S. 14) ile ilgili olarak yazar, imparatorun yetişme yılları ile yetişme tarzı, triumvirlik görevi, anne tarafından dayısı olan İulius Caesar'ın katilleriyle olan mücadelesi, Kleopatra ve Antonius ile ilişkileri, Principatus ve Princeps terimlerinin tanımı, imparatorun dış politikadaki başarıları, eyaletlerin idare biçimi, senatusun, atlı sınıfının, halkın ve ordunun bu zamandaki durumu, bizzat imparatorun baş rolünü oynadığı dinde reform hareketi, genel ahlâk politikası, edebiyat ve sanat hareketleri ile çağın tanın-

miş ozan ve yazarları hakkında özlü bilgiler vermektedir. Ve bu münasebetle, o devirde bozulmaya yüz tutmuş olan Romalı ruhu ve karakterini iyileştirmek amacıyla, imparatorun eski Roma'nın değer ve düşüncülerini nasıl canlandırdığına, gerek devlet adamlarını gerekse fikir adamlarını ve halkını bu gayesi doğrultusunda nasıl yetiştirdiğine, yani Roma'nın imparator Augustus'un eliyle genel olarak bir restorasyon devrine girdiğine işaret edilmektedir. Yerine geçen evlâtlığı Tiberius (M.S. 14-37)'un, Augustus'un kendisine kalan mirası, sahip olduğu kişisel yetenekleri ile gereği gibi koruyup, hatta bazı ilerlemeler kaydettiği ifade ediliyor ve zamanın iç ve dış olayları anlatılıyor. Yazar, Tiberius'dan sonra tahta çıkan Gaius (M.S. 37-41)'un dengesiz tutum ve davranışlarından ötürü hem iç politikada hem de dış politikada istikrarsız bir hareket hattı izlendiğini söylemekte, fakat Claudius (M.S. 41-54) ile imparatorluğun aydın bir idareci kafaya sahip olduğunu, ancak yönetimde tutucu bir yol izlendiğini, bununla beraber imparatorun yeni birtakım yasalar ile toplumun ve vatandaşın durumunu sağlamlaştırma gayretlerinde bulunduğunu ifade etmektedir. Tarihin tanıdığı ilginç imparatorlardan biri olan Nero (M.S. 54-68)'nin, saltanatının ilk yıllarında ılımlı bir politika izlediği, ancak sonraları etrafındaki danışmanların entrikaları ile devlet yönetiminden uzaklaşarak, tuhaf zevklere ve saplantılara düştüğü, bunun sonucunda şahsı ile devlet içinde adeta bir tedhiş ortamı yarattığı, dış politikada ise barış ve savaş ilişkileri arasında dalgalanan, uyumsuz bir siyaset izlediği belirtilmektedir. Burada yazar, meşhur Roma'nın yanışı olayına da (M.S. 64) yer vermekte ve bu olayda Nero'yu suçsuz görmektedir. Zira kendisi bu yangında Roma'da olmadığı gibi yangından sonra zarar gören kişilere yardım ve evleri tamir dahi ettirmiştir.

Eserin 2 nci bölümü, bir karışıklık devrinin özelliklerini taşıyan ve aynı yıl içerisinde (M.S. 68-69) dört imparatorun tahta çıkışına sahne olan "Dört İmparatorlar Yılı" adını taşımakta, birbirini izleyen Galba, Otho, Vitellius ve Vespasianus'un imparatorluk tahtına çıkışı ile simgelenen bu devrin Roma tarihi açısından olumlu bir gelişim olmadığı gibi önemli olaylara da sahne olmadığı kaydedilmektedir.

Vespasianus'un (M.S. 69-79) tahta oturması ile başlayan Flavius'lar Sülalesi'nin tarihini ele alan 3 ncü bölümde Titus, Domitianus ele alınmaktadır. Burada özellikle Vespasianus'un ileride Roma im-

paratorluğunun yıkılış nedenlerinden birini oluşturan Cermen kavimleriyle olan mücadelesine işaret edilmekte, dış politikada başarılı olduğu belirtilmekte ve saltanatı esnasındaki ordunun, maliyenin, inşaa faaliyetinin, senatus'un durumu hakkında esaslı bilgiler verilmektedir. Yerine geçen imparator Titus'un zamanının sakin geçtiği, önemli olaylara sahne olmadığı, aslında bizzat imparatorun kendisinin uysal karakterli bir ruha sahip olduğu ifade edilmektedir. Saltanatı esnasında iki dikkate değer olay olmuştur. Biri Vezüv volkanının patlaması (M.S. 79), diğeri Roma'nın M.S. 80 senesinde büyük bir yangın ile harap olmasıdır ki imparator her iki olayda da çok müşfik davranarak felakete uğrayanlara her türlü yardımı yapmıştır. Bu arada Roma'daki, Vespesianus'un başlayıp bitiremediği meşhur Colesseum'un da bu imparatorca tamamlandığı kaydediliyor. Kendisinden sonra tahta çıkan sefih Domitianus'un saltanatı süresince Roma'nın ve eyaletlerin korkulu günler geçirdiği, tam bir despotik idarenin yerleştirildiği, senatusa karşı cephe alındığı, imparatorun askeri yeteneklerinin olmamasına rağmen Roma ordusunun gücü sayesinde dış olaylarda kısmi başarılar sağlandığı ifade edilmektedir. Son senelerinde iyiden iyiyeye akli dengesini kaybettiğinden, tutarsız hareketlerinden gücenik olan kişilerce birçok suikastlere maruz kaldığı ve bunlardan birinin başarıya ulaşması ile öldüğü belirtiliyor. Ayrıca bu imparatorun saltanatı esnasında senatusun, maliyenin durumu da incelenmekte ve yönetim değişiklikleri ile imparatorun yapı işleri ele alınmaktadır.

4 ncü bölümde "İmparatorluğun Genişlemesi" başlığı altında Nerva, Traianus, Hadrianus incelenmektedir. Nerva'nın imparatorluk zamanının, Domitianus'un toplumda yol açtığı kötü izlenimleri yok etmek ile geçtiğini, vatandaşın lehinde tedbirler getirildiğini, fakat bu ılımlı politikanın bizzat imparatorun şahsı için rahatsızlıklar doğurduğunu söylüyor. Roma imparatorları içinde ilk eyaletli imparator olduğu kaydedilen Traianus, iyi bir asker, yetenekli bir devlet adamıdır. Dacia eyaletindeki Dac'lar ve Parth'lar ile olan başarılı savaşları tanınmıştır. Yahudi isyanlarını bastırmaktaki becerikliliği de ayrıca dikkate değer bir olaydır. Halkın yararına birçok kanunların çıkmasına ön ayak olduğu da belirtiliyor. Yerine geçen Hadrianus'un Grek ve Latin edebiyatlarını hazmetmiş bir aydın olarak Traianus'un genişleme politikasını terkedip alınan yerlerdeki Roma süpremasisinin sağlamaştırılması amacına yönelik bir siyaset izlediği ifade edilmekte

ve Doğudaki başarıları anlatılmaktadır. Bizzat kendisinin M.S. 121-125 ve 128-133 seneleri arasında Roma topraklarında yaptığı ilginç gezilere de yer verilmiştir. Yahudilerle ilişkileri, idari değişiklikler ve inşaat işleri de ele alınmaktadır.

Eserin 5 nci ve son bölümü Antonius'lar Sülalesiyle ilgilidir. Sülalenin ilk üyesi olan Antoninus Pius'un İtalya ve eyalet halklarının sırtındaki ağır vergi yükünü hafiflettiği; Hadrianus'un yapı faaliyetlerini devam ettirdiği, yollar inşa ettirip eskilerini onarttığı, eyaletlerin idaresinde selefi Hadrianus gibi ılımlı davrandığı belirtiliyor. Fakat dış politikada işlerin idaresini kumandanlarına devrettiği kaydediliyor. Kültür faaliyetlerine hız verdiği gibi, bunda bizzat kendisinin de rol aldığı ifade ediliyor. İkinci imparator Marcus Aurelius'un tarih ve edebiyata meraklı bir idareci olduğu ve dış politikada Parth'lara Roma hakimiyetini tanıtmakla bu alanda da yetenekli bir yönetici olduğu, Cerman kabileleriyle savaşlarında başarılı bir siyaset izleyerek bu yerlerde de Roma egemenliğini kurduğu anlatılıyor. Daha sonra imparatorun devlet mekanizmasındaki yaptığı değişiklikler kaydediliyor. İç isyanları bastırmadaki becerikliliği de ayrıca zikre değer. Sülalenin üçüncü ve son üyesi Commodus, kişi olarak fena yaratılmış, zalim ve saygısız bir kişi olarak tanıtılıyor. Dış politikada geçici bazı ilerlemeler kaydetmesine rağmen iç politikada olumsuz davranışlarıyla nefretleri üzerinde topladığı, bu nefretlerin reaksiyonundan korkarak devlet yönetiminden tamamen uzaklaşıp iplerin ucunu kumandanlarına terkettiği, zevk ve sefahat içinde özellikle haksız cinayetlere yol açan tutumuyla iyice şüursuzlaşarak nihayet bir suikaste kurban gittiği anlatılmaktadır.

5 nci bölümün son kısmında yazar, M.S. I ve II nci yüzyıllarda Roma'nın gerek toplum yapısında gerekse devlet bünyesindeki yenilikleri ve değişiklikleri bir bütün olarak özet biçiminde vermektedir. Bu münasebetle senatus ve Augustus'un principatusluk döneminin özelliklerine değinerek atlı sınıfı (Equites), ordu, imparatorluğun ekonomik manzarası, edebiyat ve sanat hakkında derli toplu bilgiler vermektedir.

Neticede bu eser, gerek konuların ele alınışındaki düzenlilikle gerekse anlatımın sadeliği ve açıklığı ile Edebiyat fakültelerinin Eskiçağ Tarihi kolundaki bir boşluğu doldurmaktadır. İçindekilerle, ö-

zellikle imparatorların Anadolu politikaları ile de bu sahalarda çalışacaklara yeni araştırmalar yapmak fırsatını verebilecek bir niteliktedir. Roma tarihinin ilginç devrelerinden biri olduğu kadar olayların çokluğu ve karmaşıklığu ile de dikkat çeken bu zamanı, yazarın kronolojik bir sıra içinde vermesi ve olayları olabildiğince kısa ve özlü olarak anlatması ayrıca eserin başka bir özelliğini yansıtmaktadır.